

Posudek disertační práce Radky Majerové

Lingvistika ve speciální pedagogice

Poruchy řeči, ať už jde o poruchy porozumění, produkce řeči nebo neschopnost artikulace jsou předmětem zájmu neurologů, speciálních pedagogů, logopedů a v neposlední řadě také klinických lingvistů. V českém prostředí se klinická lingvistika zatím příliš nepěstuje, předložená disertační práce je prvním soustavným pojednáním, které doprovází výklad o vybraných teoretických problémech klinické lingvistiky popisem a interpretací dlouhodobých empirických zkušeností doktorandky s českými klienty.

Nejprve vymezuje vztah klinické lingvistiky k psycholingvistice, neurolingvistice a dalším blízkým disciplínám, a jak už to v interdisciplinárních oborech bývá, konstatuje nezbytnost jejich úzké provázanosti. Práce není členěna klasickým způsobem na část teoretickou a empirickou; výklad teoretických otázek je ilustrován konkrétními příklady: podrobnými případovými studii s popisem diagnóz, symptomů, metod, průběhu, popř. výsledků terapie. V empirických pasážích se tak představují vlastní zkušenosti autorky z přímé rehabilitační péče o osoby s jazykovými poruchami. Těžištěm jejího odborného zájmu je vývojová anartrie, její příčiny, projevy a možnosti terapie. Práce je výjimečná v tom, že přináší nové poznatky, které autorka získala právě dlouhodobou rehabilitací osob s vývojovou anartrií: zjistila, že tyto osoby sice nemohou mluvit, ale jsou schopny produkovat jazyk psanou formou a rozumět mu. To je velmi významné zjištění; na základě svých znalostí o systémových vlastnostech češtiny autorka postupně vyvinula vlastní důmyslné metody, které při edukaci osob s vývojovou anartrií s úspěchem využívá. Její práce má tedy nesporný praktický přínos, protože terapie prováděná na základě těchto metod umožňuje osobám s vývojovou anartrií získávat poznatky z psaných textů, zásadním způsobem rozšiřuje jejich možnosti komunikace, a podstatně tak zvyšuje kvalitu jejich života.

Posuzovaná disertace je první prací o vývojové anartrii v českém prostředí; slyšící osoby s tímto hendikepem jsou v pravém slova smyslu „vystaveny jazyku“, do jisté míry mluvené řeči rozumějí, ale samy nejsou schopny artikulace, proto logopedická péče, zaměřená na jejich mluvený projev nemůže být úspěšná. Doktorandka se neomezuje na popis příčin a symptomů vývojové anartrie, ale porovnává je s další poruchou, vývojovou dysartrií. Zde dospěla k dalšímu důležitému zjištění: „zatímco vývojová dysartrie se symptomatologicky manifestuje v rovině řeči, vývojová anartrie se symptomatologicky manifestuje v rovině jazyka“ (s. 27). Tomuto rozdílu samozřejmě musí odpovídat i zaměření rehabilitace. Rozdíl mezi oběma typy poruch srozumitelně demonstruje na konkrétním příkladu (s. 30-33).

Práce je však obsahově a hlavně myšlenkově mnohem bohatší, autorka nahlíží ústřední téma v souvislostech. Široké tematické rozkročení zde není samoúčelné, autorku k němu vede snaha co nejdůkladněji prozkoumat relevantní faktory i některé důsledky vybraných poruch. Kvalifikovaně se zamýšlí nad několika souvztažnými tématy: nad sekundární dysfázií a jejími příčinami u osob s vývojovou anartrií, velmi srozumitelně popisuje souvislost motorického

hendikepu, který omezuje smyslovou zkušenost dítěte, s jeho kognitivním i jazykovým vývojem, obsáhlé diskusi podrobila i otázku kritického období pro osvojení prvního i druhého jazyka; vedly ji k tomu zkušenosti s pozdním osvojením psané formy češtiny u některých osob s vývojovou anartrií. Cenné jsou její úvahy o konceptu vnitřní řeči: s využitím poznatků z odborné literatury i z vlastní terapeutické praxe dospěla doktorandka k závěru, že osoby s vývojovou anartrií mají potíže i s vnitřní řečí, protože jim chybí zkušenost s vlastní mluvenou produkcí; velkým problémem pro vnitřní řeč je jejich omezená schopnost subvokalizace. Tento směr úvah autorku dovedl až k filozofickým aspektům vztahu vnitřní a vnější řeči v mezních případech. Specifickým tématem jsou problémy, které mají osoby s vývojovou anartrií s porozuměním metaforám a dalším obrazným vyjádřením; tato zajímavá problematika by však v budoucnu vyžadovala soustavnější výzkum.

Značnou pozornost věnuje doktorandka metodologii výuky psané formy jazyka u osob s vývojovou anartrií; přiklání se k názoru, že je vhodné využívat metody pro výuku češtiny jako druhého jazyka podobně jako při výuce češtiny u neslyšících (kde skutečně o druhý jazyk jde). Při hledání optimálních postupů rehabilitace osob s vývojovou anartrií má zcela jasný názor opřený o dosavadní vlastní zkušenosti: dává přednost osvojování přirozeného jazyka (třeba i znakového) před umělými komunikačními systémy. S omezenou možností inspirovat se v odborné literatuře postupně vyvíjela, ověřovala a modifikovala vhodné nástroje pro výuku funkčního psaní v češtině, které úspěšně aplikovala i na rehabilitaci dětí s vývojovou dysfázií; soubor těchto nástrojů představuje v oddíle 2. 7. a demonstruje na přiloženém DVD. Tady bych se chtěla zeptat, zda se autorka při hledání a ověřování vhodných nástrojů inspirovala i známými poznatky o řeči orientované na dítě (pro češtinu např. Saicová Římalová: *Když začínáme mluvit*, 2013), četná zjednodušení tohoto specifického registru dítěti usnadňují postupně si jazyk osvojit.

Autorka opakovaně zdůrazňuje nutnost při rehabilitaci respektovat systémové vlastnosti češtiny, zejména syntax a morfologii, ale také slovtvorbu a významové vztahy mezi slovy; v této souvislosti se nabízí otázka, do jaké míry slyšící dítě s vývojovou anartrií, které mluvené řeči rozumí, internalizuje alespoň základy nebo vybrané prvky jazykového systému navzdory narušení fonologického komponentu. Jak se to projevuje při výuce psané formy češtiny?

Nerozumím příliš termínu *rehabilitace*: obvykle se tím míní, že se nějaká schopnost obnovuje nebo vrací. V práci se užívá velmi často, a to i v takových kontextech, kdy podle mého názoru nejde o obnovování, ale o aktivitu nového typu. Při obhajobě by doktorandka měla termín *rehabilitace* zřetelněji vymezit vzhledem k termínům *terapie* a *edukace*.

V předložené disertační práci oceňuji několik věcí:

- Do českého lingvistického prostředí přináší nové téma, ba dokonce nový obor.
- Přináší nové poznatky.
- Práce má nesporný praktický přínos, soubor nástrojů vhodných pro výuku funkčního psaní osob s vývojovou anartrií a dětí s vývojovou dysfázií, který

doktorandka vypracovala, může dlouhodobě sloužit nejen jí, ale stát se v širší míře vodítkem pro jazykovou terapii v českém prostředí.

- Celým textem prostupuje doktorandčino mimořádné osobní zaujetí pro výzkum i praktické využití výsledků v terapeutické praxi.

Text obsahuje požadované formální náležitosti (klíčová slova a abstrakt v češtině i angličtině, seznam literatury) a několik příloh. Orientaci v textu napomáhá podrobný obsah.

Práce však má i nedostatky: některé údaje se v textu opakují, některé kazuistiky jsou pro tento typ odborného textu až příliš podrobné, najdeme tu i drobné terminologické nepřesnosti (např. psycholingvistický kontext na s. 50-51, sociolingvistický input na s. 75, gramatické a syntaktické funkce na s. 78), nikoli ojedinělé jsou formulační a grafické nedostatky.

Přes uvedené připomínky **disertační práce Radky Majerové Lingvistika ve speciální pedagogice splňuje požadavky kladené na disertační práce v oboru český jazyk a ráda ji doporučuju k obhajobě. Navrhované hodnocení: prospěla.**

17. 6. 2016

Doc. PhDr. Iva Nebeská, CSc.